

Föreningen för Äldre Svensk Boskap

Avelsplan för fjällnära boskap

Föreningen

Föreningen Äldre Svensk Boskap är en ideell förening som bildades 2007. Föreningen skall i enlighet med stadgarna bevara = spara/skydda den fjällnära boskapen som oförädlad lantras och genom rikstäckande genbanksverksamhet säkra den fjällnära boskapens existens. Föreningen arbetar i första hand med en levande genbank och fryst genetiskt material ses som ett värdefullt och viktigt komplement.

Information till medlemmarna sker via nyhetsbrev 2-4 gånger om året samt via hemsidan på www.boskap.nu.

Rasens bakgrund

De fjällnära djuren har formats av självförsörjningssystemet. Deras främsta funktion har varit att fylla sina ägares behov av mjölk och mjölkprodukter, kött, hudar och gödsel. De djur som tillvaratagits kommer från svårtillgängliga trakter i norra Sverige. Besättningarna i Lillhärjåbygget och Biellojaure har på grund av avstånden aldrig levererat mjölk till mejeri eller till avsalu på annat sätt. Ett eventuellt överskott av smör och ost, som tål lagring bättre, kunde säljas.

Den som på 1980-talet uppmärksammade de oförädlade fjällkorna och myntade begreppet ”fjällnära boskap” var Nils Dahlbeck som på den tiden förvaldade WWF’s väktarfond. Han fick "Projekt Rädda Fjällkon" att ta med de tre fjällnära tjurarna Munter från Lillhärjåbygget, Arne från Biellojaure och Klöver från Klövsjö bland de fjälltjurar som spermatappades och lagrades.

Ursprungsbesättningarna

Lillhärjåbygget i Härjedalen är en väglös fjällgård som Karin Eriksson brukade hela sitt liv. Korna härstammar från de djur hennes morfars får tog dit i slutet av 1800-talet. Besättningen har som mest bestått av 17 kor, men i snitt har man haft 5-10 kor och alltid egen tjur. Varje tjur användes bara en säsong - när den var ca 1,5 år betäckte den korna, därefter slaktades den. Gårdens kor har däremot behållits länge, flera av dem har blivit över 20 år. Mellan 1950-1975 har man vid tre tillfällen tagit in djur från närbelägna gårdar (Lövnäsullen, Djursvallen och Glöte). En föreningstjur användes på 1950-talet på en ko och seminering med vanlig fjällras har skett vid två tillfällen, på en ko år 1986 och på en ko år 1988. Gården med fåboden Hackåsen är fortfarande aktiv och drivs idag av Karins döttrar Ann och Eva Eriksson.

Karin Eriksson, beskrev sina kor som duktiga i sitt fodersök, ger bra med mjölk även vid sparsam utfodring, mjölken har hög fetthalt, de är friska och drabbas sällan av sjukdomar, blir ofta gamla – över 20 år är inte ovanligt, de har en god flockgemenskap och bra temperament. Hon var mer än nöjd om en ko mjölkade ungefär 3000 liter/år. Djuren på Lillhärjåbygget har i alla år betat på gårdens fåbod Hackåsen under sensommaren. Fram till 1960-talet vallade man korna för att hålla dem borta från slätterängarna på utmarken.

Biellojaure var en fjällägenhet i Lappland, där Arne Eriksson höll kor på renbetesmark i väglöst land fram till ca 1993. Besättningen startades 1925 av Arnes föräldrar. Familjen höll i snitt 6 kor. Arne har berättat att man brukade slakta korna när de var 18-20 år och började bli gamla. Under 1930-40-talen förekom att man lånade upp tjuvföreningstjurar från närmaste by. Fram till slutet av 1970-talet fanns det flera besättningar i området mellan vilka man bytte tjurar. Man lade till djur efter första omgången kalvar efter en ny tjur. Efterföljande omgångar slaktades andra hösten för att undvika inavel. De senaste inköpen av tjurar till gården gjordes 1975 från Arnes syster i Slätvik och ca 1982 från grannen Bror Fjällström, båda i väglöst land. Två tjurar och tre kor tillvaratogs från besättningen när Arne Eriksson slutade med djurhållningen. Enligt Arne var ingen av de tre korna mor till någon av de andra. Tjurarna var far och son.

Arne Eriksson berättade att en fullvuxen ko mjölkade ca 15 liter om dagen på bra fjällbete, men mindre när betets kvalitet sjönk framåt hösten. Man släppte korna på bete så fort snön försvann och marken torkat upp, sedan gick de ute tills det kommit ungefär 20 cm snö. Det fanns en del växter som både korna och renarna betade under snön. Vinterfodret till korna kom i huvudsak från myrslätter. Storbrogig teckning var inte ovanligt i besättningen och beskrevs från trakten redan vid en premieryng i Tärnaby år 1912.

I **Klövsjö**, Jämtland, låg fåbodarna tätt och gör så än idag. De flesta gårdarna i Klövsjö hade sedan 1700-talet vår- och höstfåbodar i skogen nära byn och en sommarfåbod högre upp på fjället. Besättningarna var små, i snitt 4-6 djur. Man bytte tjurar sinsemellan, men använde sig under senare år ibland av semin med vanlig fjällras. Från början av 1900-talet nämns vikter på de jämtländska fjällkorna på 180- 250 kg och mjölmängder mellan 1300 och 2400 kg/år. Man kan också läsa att ingen annan ras kunde slå fjällkon vad beträffar smörproduktion per insatt foderenhet.

Gölin Morlinds familj höll sina kor på Mälens fåbod i Klövsjö och fram till 1965 även på Sandviksdalens fjällfåbod. På film från 1991 kan man se att hennes djur var småvuxna och att färgvariationen var stor. Omkring år 1991 tillvaratogs en tjur och fyra kor från Gölin Morlind, som var en av dem som använt semintjurar i minst utsträckning.

Rasbeskrivning

Levandevikten på en fjällnära ko är vanligen 250-350 kg. En tjur ca 100 kg mer. Normalt är djuren kulliga, men hornknappar har observerats vid något tillfälle. De är spensligt byggda med fin benstomme. Färg och teckning är mycket varierande. Färgen är vanligen vit med svarta, blekröda, grå eller gråbruna prickar, fläckar, fält eller sidor. Enfärgade djur förekommer.

Djuren är rörliga med goda betesegenskaper, gott fodersök och är lättfödda med god grovfoderomvandlingsförmåga. Korna är hållbara, visar tydlig brunst, har god fertilitet och lätta kalvningar.

Användningsområde

Vi rekommenderar att man håller de fjällnära djuren på sådant sätt att kraven som ställs på dem liknar de krav som en gång format dem. Detta för att så många som möjligt av deras lantrasegenskaper ska tas tillvara.

Det användningsområde som idag är mest likt det ursprungliga är att hålla dem som hushållskor och vänja dem vid hantering och handmjölkning. De kan också användas antingen som mjölkkor eller dikor. Ett mellanting, som ibland praktiseras av dem som idag har hushållskor, är att kalven skiljs från kon under natten, kon mjölkas på morgonen och kalven får dia under dagen.

De fjällnära är mycket goda betesdjur och är tack vare sin ringa vikt och stora rörlighet väl lämpade för hävd av värdefulla och känsliga naturbetesmarker. De kan med fördel hållas i utedrift.

Uppkomstmiljön är, liksom djuren själva, hotad till sin existens. För att kunna rädda och uppföröka rasen måste vi utnyttja det begränsade intresse som finns över hela landet, även om givetvis ett in-situ bevarande är det idealiska.

Genbanksverksamhet

Genbanksverksamhet är en form av härstamningskontroll som syftar till att säkerställa djurs renrasighet. Inom genbanken registreras djurs identitet och härstamning i ett genbanksregister. Alla djur i genbanksregistret måste ha fullständig härstamning tillbaka till founders.

Genbanksregistret utgör föreningens officiella register över enskilda djur. Det är en form av sluten stambok där båda föräldrarna till ett nyinfört djur redan måste vara registrerade, om inte särskilt beslut föreligger från föreningens styrelse. Djuren registreras individuellt med registreringsnummer och märknummer (produktionsplats och individnummer), föräldrar, uppfödare, nuvarande ägare samt annan information om djuret som färgbeteckning och/eller foto.

Genbankskontrakt upprättas mellan föreningen och enskild djurägare. Enligt kontraktet förbinder sig djurägaren att bedriva avel efter den av föreningen och Jordbruksverket godkända avelsplanen. Genbanksverksamheten är öppen för samtliga djurägare som håller fjällnära boskap.

Genbanksintyget är ett utdrag ur registret och skall innehålla uppgifter om djurets ras, kön, registreringsnummer, märknummer (produktionsplats och individnummer), födelsedatum, härstamning och uppfödare.

Varje genbanksbesättning ska lämna en årlig genbanksrapport där förändringar i djurmaterialet rapporteras. Dessutom innehåller rapporten obligatoriska uppgifter om kalvningar och komplikationer, defekter, sjukdomar (konstaterade eller symtom) samt en frivillig del med uppgifter om miljö, utfodring, användning, mjölmängd, slaktvikt och mått.

Den 12 april 2011 fanns hos föreningens medlemmar 132 levande avelsdjur, fördelade på 22 tjurar och 110 kor i 31 besättningar, samt 9 semintjurar som uppfyller härstamningskraven. De är tillsammans med historiska djur inlagda i genbanksregistret, vilket blir totalt 396 djur. Effektiv population=96.7. Förlust av heterozygoti/generation (ΔF) 0.51%. Tendensen är svagt ökande.

Släktskapsanalys och beräkningar

Genbanksregistret förs i dataprogrammet "Genbanken på Internet". Programmet används också för släktskapsanalys och beräkningar av effektiv population (N_e) och förlorad genetisk variation (ΔF). Funktioner som visar antal avkommor för varje individ gör det möjligt att i god tid upptäcka om ett djur är över- eller underrepresenterat. Simuleringsfunktioner ger möjlighet till effektiv avelsrådgivning. Föreningens avelsrådgivare har tillgång till programmet och en av styrelsen utsedd person sköter uppdateringen av registret. Medlemmarna kan få tillgång till en begränsad del av härstamningsregistret. Säkerhetskopiering sker automatiskt i systemet.

Avelsmål

Att bevara i bemärkelsen spara/skydda den fjällnära boskapen som oförädlad lantras.

Att bevara så mycket genetisk variation som möjligt, utan inkorsning av andra raser.

Att bevara en frisk och välutvecklad ko med bibehållna lantrasegenskaper.

Särskilt viktiga inre egenskaper är klimatisk härdighet, motståndskraft mot sjukdomar, lätta kalvningar, lättföddhet, rimlig produktion, hanterbarhet samt hållbarhet. Viktiga yttre egenskaper är färgvariation, storlek och vikt. En förutsättning för att kunna ta hänsyn till så många egenskaper är att man inte ställer målet för någon enskild egenskap allt för högt i förhållande till de andra.

Målsättningen är att inom den närmaste femårsperioden ha minst 50 besättningar och 200 levande avelsdjur anslutna till genbanken, med så jämn könsfördelning som möjligt. Det bör finnas minst 10 tillgängliga och användbara semintjurar.

Avelsstrategi

De djur som ingår i vår genbank härstammar från Lillhärjåbygget, Klövsvjö och Biellojaure.

Två besättningar i Funäsdalen uppmärksammades 1995-96 och djur från dessa har sedan dess slagits in i många av de fjällnära djuren. Förädlingsgraden på funäsdjuren är betydligt högre än på de fjällnära djuren från Lillhärjåbygget, Klövsvjö och Biellojaure. Denna grupp har åtminstone sedan 1950-talet anpassats till avsalusystemet, till skillnad från de övriga tre grupperna som huvudsakligen hållits för självhushåll. Funäsdjuren särskiljer sig utseendemässigt genom att vara större än de övriga. Uppgifter finns om att gruppen innehåller en del seminmaterial, men i vilken utsträckning finns inte dokumenterat. Djur med maximalt 12,5 % inslag från Funäsdalen tas in i genbanken.

Djur från ursprungsbesättningarna som har en historisk rest av vanlig fjällras (se Rasens bakgrund) finns med i genbanken. Inget av de idag levande genbanksdjuren har mer än 3 % kvar av denna inkorsning. Inga djur med sentida inkorsning av vanlig fjällras (eller annan ras) godkänns i genbanken.

Djur som bedöms ha ett för rasen särskilt genetiskt värde kan efter beslut av föreningens styrelse tas in i genbanken.

Avelsarbetets genomförande

För att uppfylla avelsmålen ska vi:

- se till att så många handjur och hondjur som möjligt får avkomma.
- hålla proportionen mellan olika founders genetiska bidrag så jämn som möjligt.
- generellt undvika nära släktskapsavel.
- uppmuntra användning av egen tjur.
- verka för att fjällnära kor endast betäcks med fjällnära tjur.
- verka för att fler fjällnära tjurar som uppfyller våra härstammningskrav spermasamlas.
- undvika ensidiga avelsmål och genom försiktig selektion slå vakt om rasens viktigaste egenskaper.
- bedriva aktiv avelsrådgivning och livdjursförmedling.
- följa upp sjukdomar och defekter årligen genom genbanksrapporten.
- slå ut djur som uppvisar defekter som är eller kan vara ärftliga.

Då könskörtelhyppoplasmi på djur av fjällrastyp främst uppträder på helvita djur eller vita djur med endast lite färg på örnen, bör man undvika att medvetet avla för att få fram vita djur. Tjurar som används i avel ska ha två normalt utvecklade testiklar. Kor med fertilitetsproblem ska undersökas så de har två normala äggstockar. Forskning pågår för att kunna konstatera anlagsbärare via blodprov. Först om/när en sådan metod föreligger, kan det diskuteras om hårdare krav bör ställas.

Hållbart nyttjande

En genbank/baspopulation fungerar som en säkring av det mest oförädlade (oförändrade) genetiska materialet inom en ras/population. En hög anslutning av djur med säker härstamning till genbanken ger möjlighet till noggrann avelsplanering, vilket maximerar möjligheterna för ett långsiktigt bevarande. Sjukdomar, defekter och andra avvikelser följs upp genom årlig rapportering. Rasens funktion och egenskaper bevaras genom försiktig selektion och genom att inte ställa målet för någon enskild egenskap allt för högt i förhållande till de andra.

Varaktighet och revidering

Avelsplanen är godkänd av Jordbruksverket och gäller från den 1 januari 2011 till den 31 december 2014. Eventuella ändringar i avelsplanen under varaktigheten skall ske i samråd med Jordbruksverket.

Denna avelsplan har antagits av styrelsen och inlämnats till Jordbruksverket tillsammans med Plan och riktlinjer 2009-12-01 samt reviderats i samråd med Jordbruksverket 2011-05-21

För styrelsen i Föreningen Äldre Svensk Boskap

Ronny Olsson, ordförande

BESLUT

36-12221/09

2011-09-02

Enheten för idisslare och gris
 Göte Frid
 Tfn: 036-155811
 Mobilnr: 070-34 91 255
 e-post: gote.frid@jordbruksverket.se

Föreningen Äldre Svensk Boskap
 Ronny Olsson
 Gyllsjö 1194
 264 91 Klippan

Godkännande av avelsplan för fjällnära boskap

Bifogad avelsplan för fjällnära boskap som har utarbetats av Föreningen Äldre Svensk Boskap och antagits av styrelsen den 21 maj 2011 godkänns härmed för tiden fram till den 31 december 2014.

Eventuella justeringar av avelsplanen under den fastställda tiden ska ske i samråd med Jordbruksverket.

ÄRENDET

Ni inkom den 1 december 2009 med en ansökan om godkännande av plan för avel med fjällnära boskap. Jordbruksverkets referensgrupp för husdjursgenetiska resurser har haft möjlighet att lämna synpunkter på planen. Med anledning av detta fick ni den 20 maj 2011 ett antal frågor från Jordbruksverket. Svar på dessa och en reviderad plan inkom den 31 maj 2011. Den 17 augusti 2011 diskuterades planen vid ett möte på Jordbruksverket.

En slutlig version inkom till Jordbruksverket den 19 augusti 2011.

SKÄL FÖR BESLUTET

Enligt 3 kap. 40 § i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2007:42) ska rasföreningar, som ett villkor för att erhålla stöd för bevarande av utrotningshotade husdjursraser, ha en avelsplan för rasen som godkänts av Statens jordbruksverk.

I detta ärende har enhetschefen Katharina Gielen beslutat. Göte Frid har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har även Eva-Marie Stålhammar deltagit

 Katharina Gielen

 Göte Frid

Bilaga: Avelsplan för fjällnära boskap, 2011-08-19